

Smutsig etnografi – en metoddiskussion

KIM SILOWKALLENBERG, doktorand i etnologi och verksam vid institutionen för historia och samtidsstudier, Södertörns högskola. Hennes forskningsintressen berör makt och identitet, med ett särskilt fokus på framför allt genus och klass. I sitt pågående avhandlingsprojekt undersöker hon den statliga tvångsvården av ungdomar, med fokus på behandlingspersonalen vid dessa institutioner och deras yrkeskultur. Frågor kring hur ungdomar, behandlingspraktiker och yrkesidentitet bland personalen konstrueras diskursivt står i fokus för analysen.

En dag säger en av ungdomarna till mig: ”Jag skulle vilja vara i din position; bara kunna gå härifrån när du vill.” Jag svarar att ”personalen kan väl också gå härifrån när de vill?”. ”Nej, de jobbar ju här”, blir svaret (fältanteckningar, augusti 2013).

Som etnografer och kulturforskare är vi i vår forskningspraktik ofta upptagna av att skapa oss en bild av de personer vi studerar, och av att sätta in dessa i en kontext som kan förklara deras utsagor och praktiker. Det här utdraget ur mina fältanteckningar utgör dock ett exempel på hur jag i min tur positionerades som forskare i det studerade fältet, av de som befann sig där, och det fick mig att börja fundera över min positions implikationer för de analyser som jag gör. Detta empiriska exempel är hämtat från ett material bestående av intervjuer och observationer genomförda vid ett av statens särskilda ungdomshem där unga personer tvångsvårdas. Den unga person som gör den här analysen av mig som forskare i relation till de andra kategorierna i fältet gör min position till någonting särskilt från de andras; den beskrivs som någonting avundsvärt i och med att jag har friheten att gå därifrån när jag vill. Detta är något som han menar att varken ungdomarna eller personalen har möjlighet till, dock kanske av något olika anledningar.

Att ägna sig åt forskning är framför allt att betrakta som en särskild slags praktik (jfr Gray 2003:57), och vid sidan om sådana praktiker som att intervjua och observera är även att läsa och att skriva praktiker som hör forskningen till. Samtidigt som jag skriver, eller läser sådant som andra har skrivit, analyserar jag också mitt empiriska material. I analyserna är en viktig del av forskningsprocessen det självreflexiva arbete som syftar till att sätta sig själv i relation till det studerade fältet. I den

här artikeln ämnar jag föra en självreflexiv diskussion kring det fält jag som etnolog studerar: särskilda ungdomshem där tvångsvård av ungdomar bedrivs. Jag menar att ett självreflexivt förhållningssätt är särskilt angeläget i ett fält präglad av så tydliga maktrelationer och en sådan ut-satthet som tvångsvårdens fält. Jag ställer mig frågan vem jag är i förhållande till det fält jag studerar, och om det verkligen förhöll sig så att jag kunde gå därifrån när jag ville eller vad det i annat fall var som höll mig kvar.

Denna diskussion förs framför allt med stöd i en text som jag har funnit mycket inspirerande, av antropologen Beatrice Jauregui (2013) som bär titeln "Dirty Anthropology: Epistemologies of Violence and Ethical Entanglements in Police Ethnography", och som jag finner värdefull att diskutera även i en svensk kontext.

Beatrice Jauregui diskuterar de etiska konsekvenserna av att bedriva fältarbete i miljöer där våld är ett centralt och normaliserat inslag. Jauregui studerar poliser, men empiriska beröringspunkter finns även med de behandlingsassistenter som är i fokus för mig. De statliga ungdomshemmen är de enda institutioner för ungdomar där tvångsmedel är tillåtna, och det går därför att tala om ett slags våldsmonopol som liknar det polisen har laglig rätt att förvalta. En av de slutsatser Jauregui drar är att det finns fler likheter mellan forskarens praktiker och forskningspersonernas praktiker än vad som kanske är bekvämt att föreställa sig. Forskaren är inte *ren* i förhållande till fältet, utan är inbegripen i likartade *smutsiga* praktiker som dem hen studerar. Som jag kommer att visa finns det en dubbel betydelse i den smutsighet som kommer att diskuteras.

För det första syftar begreppet på sammanblandningen av multipla roller eller

positioner, motiv och krav, som både forskare och behandlingspersonal navigerar mellan. Där handlar det om smuts i den mening som Mary Douglas lägger i begreppet; att någonting befinner sig på fel plats och därför uppfattas som farligt, skadligt eller orent. Denna typ av smutsighet menar jag är något som existerar i alla forskningsprojekt då de oundvikligen innebär en sammanblandning av olika kontexter. Smutsbegreppet kan i den betydelsen betraktas som något generellt som hör forskningsprocessen till och som kan användas för att självreflexivt diskutera den egna positionen i relation till ett forskningsfält. För det andra syftar begreppet smutsig etnografi på sådana fält, som till exempel tvångsvården, där man stöter på mänsklighetens baksida på olika vis. I den meningen är den smutsiga etnografen en etnografi som hanterar våld, övergrepp och markanta maktobalanser och där etiska frågor blir akuta att hantera. Denna form av smutsighet är, till skillnad från den förra, något som är mer specifikt för till exempel den typ av forskningsmiljöer som jag har studerat. Det är också i sådana etiskt mer svårhanterliga miljöer som Jauregui tar sin utgångspunkt. Därför vill jag mena att diskussionen om smutsighet kan göras både specifik och generell; att den bottnar i en specifik erfarenhet men kan generaliseras och göras relevant för alla som tänker reflexivt kring sin forskningsprocess.

För att contextualisera och tydliggöra den här diskussionen vill jag först kortfattat beskriva det fält där empirin har konstruerats, vilket jag gör i nästföljande avsnitt. Därefter kommer jag att ge några exempel ur mitt empiriska material på tillfällen när jag har blivit uppmärksam dels på fältets smutsighet och dels på min egen smutsighet som forskare, för att un-

dersöka smutsbegreppets möjligheter och begränsningar. Dessa båda spår kan sägas vara kopplade till de två definitioner av smutsighet som jag har redogjort för ovan.

ETT SMUTSIGT FÄLT?

Under omkring fem månaders tid fältarbetade jag på ett av statens särskilda ungdomshem, där pojkar och unga män i åldrarna 14 till 21 år tvångsvårdades till följd av olika typer av beteenden som socialtjänsten hade identifierat som problematiska. Under denna tid deltog jag regelbundet i den dagliga verksamheten vid en institution jag kallar för Viby och genomförde deltagande observationer. Utöver detta har jag även intervjuat 17 av de anställda vid institutionen formellt, och betydligt fler personer informellt. Majoriteten av de intagna ungdomarna hade missbruksproblem, men även olika former av kriminella beteenden utgjorde grund till placeringen, likväl som självskadebeteenden. De flesta ungdomarna kom också från hem som bedömts som otillräckliga och var barn till föräldrar som enligt socialtjänsten ansågs svikta i sin omsorgsförmåga. Men varken dessa ungdomar eller deras familjer är de som fokuseras i min studie av Viby. Istället har jag fokuserat en grupp som jag menar är central för den vård som genomförs men som sällan uppmärksammas i den tidigare forskningen om dessa institutioner: personalen.

Det finns flera kategorier av anställda på de särskilda ungdomshemmen: administrativ personal, sjukvårdspersonal, psykologer med flera. Men den kategori som framför allt utgör behandlingsarbetets kärna är behandlingsassistenterna. Det är

också den grupp som jag har valt att fokusera i min studie. Behandlingsassistenter har ett mångfacetterat jobb med relativt varierande arbetsuppgifter. De är där för att stötta ungdomarna på institutionen i dagliga sysslor som städning, tvätt och skötsel av personlig hygien. De är också ansvariga för fritidsaktiviteter och olika behandlingsprogram som ungdomarna genomgår. Till arbetet hör så disparata uppgifter som att bland annat spela spel, se på tv, styrketräna, paddla kanot, baka kakor, servera mat, samtala med socialtjänst och ungdomarnas familjer samt att föra journaler. Dessutom fungerar behandlingsassistenterna som övervakare som kontrollerar att ungdomarna befinner sig på den plats där de ska vara genom att till exempel låsa upp och låsa dörrar vid vissa tidpunkter.

Yrket som behandlingsassistent är paradoxalt på flera sätt, bland annat då det är ett värdeyrke som till skillnad från andra värdeyrken är manligt dominerat. Yrket kan därför beskrivas som smutsigt enligt den första betydelsen av begreppet, då det inbegriper en sammanblandning av element och subjekspositioner som vanligen hålls separerade. Behandlingsassistent är i

Foto: Statens Institutionsstyrelse.

mångt och mycket ett manligt kodat yrke som samtidigt är inkluderat i den kvinnligt kodade vårdsfären.

En maskulinitet som är orienterad gentemot en stark, muskulös och manlig kropp samt denna kropps förmåga att utöva ett visst mått av (upplevt) nödvändigt våld, var väldigt dominerande i institutionsmiljön. I avhandlingen diskuterar jag denna maskulinitet i termer av en *machologik*¹ där vissa subjektspositioner och praktiker ges företräde framför andra och skapar vissa specifika normer kring hur arbetet bör bedrivas. I Jason Glynos och David Howarths (2007) termer kan machologiken närmast förstås som en social logik då den utgör ett förgivettaget sätt att tänka kring samt praktiskt organisera behandlingsarbetet och den egna yrkesidentiteten. Sociala logiker kan beskrivas som diskursivt ordnade föreställningar kring vad som är normalt, rätt och riktigt i ett visst sammanhang, och är inte något som rör upp särskilt mycket diskussioner (Glynos & Howarth 2007:140).

Det logikbegrepp som Glynos och Howarth förordar är dock tredelat, och även *politiska* samt *fantasmatiska* logiker har en plats i deras teoribygge. En logik kan artikuleras dels som en social sådan, och dels som en politisk eller fantasmatisk logik, beroende på sammanhang. När en logik blir politisk går det att se hur den rådande ordningen på något sätt blir ifrågasatt; logiken kan då artikuleras antingen som en kritik eller som ett försvar. Att studera politiska logiker handlar om ett utforskande av hur sociala praktiker institutionaliseras, utmanas och försvaras (Glynos & Howarth 2007:133, jfr Lundgren 2012: 62). I mitt empiriska material finns exempel på när machologiken artikulerades både som en politisk och som en fantasmatisk logik, men diskussionen kring

detta lämnar jag i den här artikeln därhän.

Samtidigt som detta macho maskulinitetsideal är väldigt starkt och utmärkande för behandlingsassistenternas yrkesidentitet tillkommer yrkets låga status och låga lönenivå som en annan utmärkande ytterlighet. Denna position som lågstatus- och låglöneyrke delar behandlingsassistentyrket med andra vårdyrken, men det rimmar illa med den dominansposition som behandlingspersonal i övrigt identifierar sig med. Machologiken skulle här kunna förstås som en artikulation av den *protestmaskulinitet* som Raewyn Connell (1995) talar om som en alternativ subjektsposition vid sidan av den hegemoniska maskuliniteten. Protestmaskulinitet är ett sätt att artikulera en maskulin position, och därmed dra fördel av en manlig överordning, samtidigt som positionen inte är överordnad eller normativ i relation till den hegemoniska maskuliniteten.

Ofta används begreppet protestmaskulinitet för att förstå grupper av män eller pojkar i samhällets utkant, som till exempel de pojkar som av olika anledningar befinner sig på särskilda ungdomshem eller andra avvikande grupper (se t.ex. Liljeholm Hansson 2014). Dock menar jag att de unga männen som har placerats på institution och de manliga behandlingsassistenterna ofta iscensätter en liknande protestmaskulinitet och nästan fungerar som varandras reflektioner. Båda grupper använder våld som en lösning på uppkomna problem och båda sätter en ära i praktisk erfarenhet och misstror konventionella kunskapsformer och sätt att vara. Samtidigt får ungdomarnas och personalens respektive iscensättningar av maskulinitet olika effekter och uppfattas på olika sätt av omgivningen. Ungdomarnas våld utgör ett problem och personalens våld en

lösning på samma problem, för att hårdra det något.

Att hävda en maskulin dominansposition och samtidigt arbeta inom ett lågstatus- och låglöneyrke hänger samman med den spänning som finns i behandlingsassistenternas position mellan makt och maktlöshet. Jag menar att det är detta som utgör yrkets kanske allra mest grundläggande paradox. Behandlingsassistenterna befinner sig i en position där de har rätt att tvinga ungdomarna till vissa handlingar och med tvång föra dem i en viss riktning. De har rätt att läsa in ungdomarna, att läsa deras brev, bestämma vilka de ska ha kontakt med utanför institutionen och när detta ska ske. De har dessutom rätt att fysiskt hålla fast ungdomarna om de bedöms vara våldsamma, och att isolera dem från den övriga ungdomsgruppen i så kallade avskiljningsrum.² Personalen har också stort inflytande över ungdomarnas fortsatta liv genom att de deltar i bedömningar av hur de betar sig och fungerar socialt, fysiskt och psykiskt. Dessa bedömningar blir sedan en del av de journaler som följer med ungdomarna efter institutionsvistelsen och som utgör grund för hur ett fortsatt vårdbehov bedöms se ut.

Samtidigt som de har detta högst konkreta inflytande över ungdomarnas självbestämmanderätt upplever de flesta av behandlingsassistenterna att de saknar inflytande över sin egen arbetssituation. Många lyfter fram den dåliga lönen som en av de faktorer som ger dem en utsatt position.³ Andra saker som beskrivs som bidragande till personalens utsatthet är de hotfulla och våldsamma ungdomarna, bristande uppbackning från nära chefer och central organisation samt det omgivande samhällets oförståelse inför det svåra arbete de är satta att utföra. Det är

till exempel en vanlig uppfattning att media förmedlar en ensidig och negativt vinklad bild av vad de statliga ungdomshemmen egentligen sysslar med. Flera av behandlingsassistenterna i min studie upplever att deras yrkeskategori är förknippad med maktmissbruk och orättfärdigt våld. Samtidigt har de flesta en uppfattning om att de i sin yrkesposition gör gott och bidrar med någonting viktigt i samhället. Hur går det att som forskare hantera de diskrepanser som finns mellan behandlingsassistenternas självbild och de sätt på vilka de avbildas? Hur kan de vara både maktutövare och maktlösa på samma gång? Och, kanske en mer angelägen fråga; vilka beröringspunkter finns det mellan forskare och forskningspersoner i sätten på vilka etik och moral hanteras i relation till de egna arbetsuppgifterna?

I enlighet med Beatrice Jauregui vill jag mena att forskarens position, situation och självbild inte skiljer sig särskilt mycket åt från forskningspersonernas. Vi vänder oss nu till forskningspraktikerna och till det som kanske kan kallas en smutsig etnografi.

SMUTSIG ETNOGRAFI?

KUNSKAPSPRODUKTION OCH REFLEXIVITET I "SVÅRA" FÄLT

Jag får en del kommentarer om mitt anteckningsblock som jag har valt att anteckna öppet i under observationstillfällena. Vid ett tillfälle frågar behandlingsassistenten Esa om jag har skrivit mycket och säger att jag måste vara duktig på att få med mycket av det som händer. Han ser vänlig ut när han säger det och verkar mena det som en komplimang.

Vid ett annat tillfälle sitter jag på kontoret vid slutet av ett arbetspass och skriver i anteckningsblocket. Behandlingsassistenten Filip står tillsammans med en av vikarierna och pratar alldeles bredvid mig och säger till sin kollega

att kaffet smakar äckligt. Sen lutar han sig fram, som för att kontrollera om jag antecknar att de tycker att kaffet är äckligt. ”Skriver du ner det nu?” frågar han. De skrattar båda gott åt detta och jag skrattar också. Filip säger med högtidlig röst, precis som om han citerar någon: ”Personalen tycker att kaffet är mycket viktigt” (fältanteckningar, april 2013).

Det anteckningsblock jag använde för att skriva ner vad som hände och vad personer i fältet sade vid observationstillfällena väckte reaktioner hos forskningspersonerna.

Att jag befann mig på behandlingsassistenternas arbetsplats och öppet förde anteckningar som de visste var fokuserade på vad de sa och gjorde störde den normala ordningen på institutionen. Vanligen var informationsinsamlandet riktat från personalen mot ungdomarna, och nu var det istället någon som samlade kunskap om dem. Jag mötte både nyfikna reaktioner på mitt antecknande samt mer oroliga eller ängsliga uttryck. Utdraget från mina fältanteckningar här ovan utgör exempel på detta och får tjäna som ingång till en diskussion kring min position som forskare i fältet och den kunskap som är möjlig för mig att nå. På flera sätt fungerade mitt anteckningsblock som ett materiellt objekt genom vilket min position i fältet förhandlades med övriga aktörer. Denna sammanblandning av element och positioner, symboliserat av anteckningsblocket, kan läsas som ett exempel på smutsighet. Smuts i Mary Douglas mening handlar ju om sådant som befinner sig på fel plats och som därmed hotar den vanliga ordningen. Dock var denna smutsighet att betrakta som en tillgång under fältarbetet då anteckningsblocket blev en väg in till att benämna mig som forskare och avdramatisera den ibland obekväma situationen med att ha någon som följer

med i och betraktar allt som sker. Att vara forskare i miljön kan därmed ses som en smutsig position, samtidigt som det etiskt korrekta var att vara öppen med denna smutsighet och leva i positionen som avvikande från den vanliga ordningen.

Min egen väg in i detta fält är personlig på flera olika plan. Flera av mina familjemedlemmar, och så även jag, har erfarenheter av att ha arbetat med tvångsvård av ungdomar på olika sätt. Dessa personliga kopplingar och egna erfarenheter har jag ibland betraktat som en tillgång och ibland som en belastning. Utan mina personliga erfarenheter och relationer till fältet tror jag inte att denna studie hade varit möjlig att genomföra. De särskilda ungdomshemmen utgör på flera sätt en dold värld som mina tidigare erfarenheter bidrog till att tillgängliggöra. Att de tvångsvårdande institutionerna präglas av en slutenhet som blir tillgänglig först när du bedöms vara en insider är en av de poänger som mitt arbete bidrar till att belysa. Jag vill göra den här slutna världen tydlig för andra än de som är antingen intagna eller anställda. Men för att kunna göra det har det varit nödvändigt att först ha varit en del av den på ett mer direkt vis.

För att överhuvud taget ges tillträde till de slutna ungdomshemmen var jag tvungen att använda mig av informella kontakter, från tiden då jag själv arbetade som behandlingsassistent, och på så vis korrumpere mina egna föresatser att gå den officiella vägen i mina förfrågningar om tillträde. Här blev en smutsig etnografi svaret på ett smutsigt fält. Här glider vi också över till den andra definitionen av smutsighet som jag vill diskutera; den som signalerar någonting korrumpert eller våldsamt. Själva möjligheten att genomföra studien fick gå före eventuella etiska betänkligheter i att använda personliga

kontakter. Jag var heller inte fullkomligt öppen med vad jag ville studera; vilket framför allt var maktrelationerna inom tvångsvården, utan använde omskrivningar som till exempel personalkultur i kontakten med tänkta forskningspersoner. Genom detta har jag tagit mig rätten att ställa mig över riktlinjer för god forskning som jag annars betraktar som viktiga och därmed gjort våld på mina egna ideal. Jag gör det här eftersom jag anser mig ha rätt till det; eftersom jag tror att min studie kan bidra med kunskap som annars inte hade varit tillgänglig. Jag gör det för att jag vill göra gott. Vad skiljer då mig som forskare från mina forskningspersoner som även de ibland tar etiska genvägar för att nå ett högre syfte? Kanske är insikten om att skillnaden inte är så stor en av de viktigaste slutsatser jag har kommit fram till. För identifikation och förmåga att förstå någon annans situation är viktiga redskap för att rättvist kunna gestalta andra människors verklighet. Att förstå sig själv som smutsig kan vara smärtsamt, men jag menar att det också kan vara nödvändigt för en trovärdig diskussion kring etik och självreflexivitet.

När Beatrice Jauregui skriver om poliser, som i sin vardag begär våldshandlingar och ofta agerar utifrån bristfällig information i sin yrkesutövning, skriver hon samtidigt om etnografiska forskare. I en sammanställning av likheterna mellan de båda grupperna listar hon tre centrala punkter (2013:139). För det första konstruerar och representerar både poliser och antropologer verkligheten utifrån fragmentarisk, situationell och ofta motsägelsefull kunskap (Jauregui 2013:139). Någon typ av sammanhängande berättelse måste dock förmedlas då detta är en del av båda grupperns jobb, men hur den ska se ut är sällan självklart. För det andra har båda

grupper mångfasetterade och ibland konfliktfyllda inre motiv samt yttre riktlinjer när det kommer till genomförandet av vår yrkespraktik (Jauregui 2013:139). Ibland uppstår kollisioner mellan inre och yttre krav, eller mellan olika inre eller yttre drivkrafter. Som forskare är det till exempel inte självklart att våra förväntningar på och motiveringar för vår forskningspraktik ser likadana ut i början av en studie som i slutet. För det tredje lever båda grupper multipla, och ibland motstridiga, roller eller subjekspositioner och måste därför navigera mellan många samtidiga moraliska och kulturella koder (Jauregui 2013:139).

Ett exempel som visar på behandlingsassistenternas multipla roller, eller subjekspositioner, var en incident som inträffade under mitt fältarbete där en kvinnlig behandlingsassistent skadades i samband med en fritagning av en av ungdomarna. Behandlingsassistenten hade tagit med sig en av de unga killarna för att uppsöka tandläkare när en bil körde på henne och tog med sig ungdomen därifrån. Hennes ben skadades och händelsen ansågs mycket allvarlig av flera skäl. Bland annat väcktes frågor kring arbetsmiljön och huruvida det var rätt att behandlingsassistenter någonsin skulle vara ensamma med ungdomarna i arbetet. I relation till detta pratar jag med Linda som har en samordnande roll på en av institutionens avdelningar och som ibland går in i rollen som ställföreträdande chef.

Linda berättar att det är mycket som har rörts upp på grund av det inträffade, att det blir utredningar från en mängd olika håll. Linda säger att hon har en svår sits eftersom hon "sitter på tre stolar". Som skyddsombud, som facklig representant och som beslutande chef dagen då det inträffade. Hon menar att de har följt alla regler och rutiner så hon är inte orolig av den

anledningen, det handlar mer om att en övergripande översyn skall göras, tror hon. Linda beskriver det som att det dras i dem som arbetar på institutionen från en massa olika håll, där olika parter lyfter upp olika aspekter som extra viktiga. Till exempel vill Socialstyrelsen att vården ska bedrivas i öppnare former så snart som möjligt för de intagna ungdomarna, och att man därför ska åka på utfärder från institutionen mer än vad man redan gör. Detta samtidigt som facket lyfter fram säkerheten för personalen och att förhindra rymningar som det mest centrala (fältanteckningar, april 2013).

Detta utdrag ur fältanteckningarna utgör exempel på behandlingsassistenternas stundtals splittrade yrkesposition(er). Vi förstår alla att det är svårt att sitta på tre stolar samtidigt och att alla roller inte kan spelas lika bra. Linda menar dock att hon formellt inte har gjort något fel, men ändå känner hon sig inte helt nöjd med det arbete hon har utfört till följd av sammanblandningen av positioner och motstridiga krav. Samma sak gällde för mig som forskare i institutionsmiljön. Jag var där i egenskap av att vara etnolog, men även i rollen som tidigare behandlingsassistent och, vilket jag ibland gjordes mycket uppmärksam på, som kvinna. Jag var där för att en bekant från mitt tidigare yrkesliv ville göra mig en tjänst genom att ge mig tillträde till institutionen. Alla de här olika positionerna väckte olika känslor hos mig under fältarbetet, och gav olika möjligheter till identifikation eller avståndstagande i relation till forskningsfältet. Dessa positioner påverkar därmed också den kunskap som produceras. Jag vill här ge ett sista empiriskt exempel på en situation från mitt fältarbete som jag vid tidpunkten uppfattade som mycket obehaglig och som jag fortfarande inte är säker på fick en önskvärd utgång.

Kontexten till denna episod är ett behandlingsprogram som används på Viby

och som kallas för programverksamheten. Det är uppdelat i teman som till exempel missbruk, kriminalitet och familj, med diskussionsfrågor eller kortare föreläsningar som personalen håller i. Temat som är i fokus i följande empiriska utdrag är sexualitet, och här håller behandlingsassistenten Danne i lektionen där två unga killar deltar.

Danne [behandlingsassistent] sitter med en pärm med frågor i. Han tycks inte ha läst igenom uppgifterna i förväg utan sitter och läser tyst för sig själv innan han säger något. Fnyser åt en del, skrattar lite. Han ger ett ganska tafatt intryck. Berättar först att det enligt lag är förbjudet för någon som är över 15 år att ha sex med någon under 15 år. Han frågar vad killarna tycker om det. Kevin [ungdom] säger att han tycker att en 14-åring och en 16-åring ska få ligga om de vill. Det blir ingen direkt diskussion. Danne vänder blad. Nästa sida handlar om sexmissbruk. Danne börjar berätta om en polare till honom som är i 35-årsåldern och som har varit ihop med samma tjej sedan han var runt 20. Danne säger att den här mannen har legat med över 1000 tjejer. "Att hon inte fattar!" säger han, med hänvisning till mannens flickvän. "Då måste man vara lite dum." Killarna håller med. Danne berättar om hur hans vän successivt har brutit ner tjejen; fått henne att sluta studera, sagt att hon inte får ha på sig vissa kläder etc. Danne utbrister: "1000 tjejer! Det är ju rockstjärnesiffror!" (ur fältanteckningar, maj 2013).

Som ensam kvinna i ett rum där denna machomaskulinitet iscensattes var ovan beskrivna episod väldigt obehaglig. Men den ställde också min position som forskare på sin spets. Jag gick hem den dagen med en ilska i kroppen och en övertygelse om att den här behandlingsassistenten inte kunde få jobba kvar. Jag hade tänkt anmäla detta, som jag betraktade som ett missförhållande, till personens arbetsgivare, men valde efter samtal med mina handledare att avstå. Här mötte jag smuts

i dess andra bemärkelse; en etisk tvivelaktighet där psykisk misshandel av närstående och en manlig sexuell överordning rättfärdigades. Efter att ha diskuterat saken med mina handledare tog jag beslutet att stanna i positionen som en mer passiv observatör; en forskare som inte ingrep direkt utan som istället skriver om situationen långt efter att den ägt rum. I egenkap av forskare gav det här mig ett värdefullt empiriskt material, men som människa fick situationen mig att känna mig smutsig.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Det reflexiva arbetet ska inte fungera som en slags bikt av tidigare synder, även om det är en metafor som fungerar särskilt väl i en diskussion av den smutsiga etnografin. Det är framför allt en analys av hur dessa tidigare erfarenheter och förförståelser påverkar vilken kunskap som är möjlig att nå som bör stå i centrum i en självreflexiv diskussion. Dessutom handlar det om en diskussion av forskaren situerad i fältet.

I vetenskapliga texter tycker jag mig ibland ana en föreställning om att vi enkelt rör oss in och ut ur våra forskningsfält. Vi kommer dit och sen åker vi hem. Det här var även den föreställning som ungdomen i artikelns inledande etnografiska utdrag gav uttryck för när han menade att min position innebar att jag kunde åka hem när jag ville, till skillnad från ungdomarna och personalen. Kanske beror det på att han betraktade mig som en outsider som inte hörde till fältet på samma sätt som ungdomar och personal. Att jag blev någonting smutsigt, i meningen att jag inte hörde hemma. Ibland tror jag att det även är så vi internt betrak-

tar oss själva som forskare; som outsiders som fritt kan komma och gå från våra forskningsfält utan att det får personliga konsekvenser för oss. Dock glömmer vi kanske ibland relativt banala saker, som till exempel att vi är bundna av vårt behov av att uppbära lön och därför inte alls kan komma och gå som vi vill. Våra ekonomiska behov tvingar oss i någon mening att arbeta vidare i våra forskningsprojekt, även om de får oss att känna oss obehagliga. Här kanske vi ibland kompromissar med våra etiska ideal för att uppnå resultat på så vis att vi smutsar ner oss själva, jag vet åtminstone att det är fallet för min del.

I diskussionen kring huruvida vi kan komma och gå som vi vill i våra forskningsmiljöer är även affekt centralt menar jag. När är jag som forskare glad, ledsen, eller arg i relation till mitt forskningsfält och vad kan dessa affektiva rörelser säga oss om det studerade fältet? Under mitt fältarbete har jag många gånger känt mig arg och ledsen över den råhet och det (symboliska och fysiska) våld som existerar i tvångsvårdens kontext. Den machologik som istället för att lösa upp aggressiva förhållningssätt till världen snarare förstärkte dem var den aspekt som kanske gjorde mig mest betryckt. Denna logik kan ses som en väsentlig del av det smutsiga i detta fält, om man med smuts menar något som är etiskt tvivelaktigt eller våldsamt.

I mitt fall medförde mina egna förförståelser av fältet att jag ofta delade en viss kunskap med mina forskningspersoner. Jag kände mig på många sätt delaktig i fältet redan från början till exempel genom att jag visste hur jag skulle klä mig och bete mig för att passa in och accepteras (jfr Gray 2003:87). Samtidigt är inte gemensamma erfarenheter som jag och

forskningspersonerna delade, och som ibland ledde till en ömsesidig identifikation, allt som har betydelse här. Även om jag kanske hade varit en av dem vid någon tidpunkt så hade detta passerats samtidigt som jag kom in i fältet i egenskap av forskare. Vad Ann Gray beskriver som universitetets resurser, ett teoretiskt och intellektuellt språk och ett konceptuellt tänkande (Gray 2003:50), har gjort mig till en annan än den jag var i rollen som behandlingsassistent. Samtidigt har mina individuella erfarenheter och förståelser lett mig till att ställa vissa frågor, och kanske också bidragit till att formulera vissa svar. Det går inte att skilja ut dessa intersektionella subjektpositioner från varandra, annat än som ett tillfälligt tankeexperiment, varken hos forskningspersonerna eller hos forskarna. Det sociala är alltför komplicerat. I den betydelsen av smuts; som något som befinner sig på fel plats och som därmed hotar fasta gränser och invanda kategoriseringar, är all forskningspraktik att betrakta som smutsig.

Jag skulle inom ramen för dessa avslutande reflektioner också vilja lägga till en fjärde punkt till den lista av likheter mellan forskare och forskningspersoner som Beatrice Jauregui har sammanställt. Förutom att båda grupper agerar utifrån fragmentarisk kunskap, navigerar mellan mångfasetterade inre och yttre krav och motiv samt lever multipla subjektpositioner i sin yrkesvardag, är det också så att båda grupper genomför ett jobb som tydligt avslutas. De behandlingsassistenter som jag studerar har stort inflytande över ungdomarna på institutionen under tiden då de vistas där, sedan flyttar pojkarna någon annanstans och är inte längre behandlingsassistenternas ansvar. Likväl följer de bedömningar personalen har skrivit ned med ungdomarna i deras fort-

satta liv. Deras journalanteckningar får fortsatta konsekvenser för de åtgärder som fortsätter att riktas mot ungdomarna, även efter att de skrivs ut. Detsamma kan sägas vara sant för mig som etnografisk forskare. Även jag befinner mig i fältet under en mycket begränsad tid, men det jag skriver ned i form av vetenskaplig text finns alltid kvar och kan användas på sätt jag inte har direkt kontroll över. Denna fjärde punkt av likheter; att både etnologer och behandlingsassistenter gör ett jobb som dels har ett tydligt avslut och dels får fortsatta konsekvenser som sträcker sig bortom detta avslut, är kanske den punkt som gör etnografien mest smutsig. Vi är tydliga utövare av makt, även om detta bär emot att erkänna. För visst saknas det diskussioner kring vad konsekvenserna, etiskt och praktiskt konkret, blir för ett forskningsfält efter det att våra projekt har avslutats?

Vi tar som forskare inte ansvar för detta. På samma sätt som det saknas diskussioner kring, och ansvarstagande för, vad som händer med människor efter myndighetsutövande insatser. Om vi ska fortsätta att smutsa ner våra händer, i forskningsmiljöer som kräver något av oss och som väcker ett samhällsengagemang, är detta frågor som behöver diskuteras mer utförligt.

NOTER

¹ I avhandlingen använder jag ett så kallat logikperspektiv, där jag framför allt hämtar inspiration och redskap från Jason Glynos och David Howarths arbeten (t.ex. Glynos 2004, Glynos & Howarth 2007 och Howarth 2013). Logikperspektivet är ett diskursteoretiskt perspektiv som bygger på ett poststrukturalistiskt synsätt på det sociala.

² Den officiella benämningen för denna tvångsåtgärd riktad mot utätagerande och våldsamma ungdomar är avskiljning. I dagligt tal används

dock ofta begreppet isolering när personal eller ungdomar talar om att med tvång avskiljas från gruppen i ett för ändamålet särskilt utrymme. Se myndighetens hemsida (www.stat-inst.se) för en utförligare genomgång av de tvångsmedel personalen har rätt att använda.

³ För Sekomedlemmar inom SiS var medianlönen 23 355 kronor per månad enligt lönestatistiken september 2013. De allra flesta låg inom intervallet 21 600–24 500 kronor per månad. Lönerna avser fast månadslön det vill säga lönen exklusive rörliga tillägg som exempelvis Ob-tillägg (uppgifter från mailkonversation med fackförbundet Seko, 22 januari 2014).

REFERENSER

- Connell, Raewyn, 1995. *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Douglas, Mary, 2002 (1966). *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London & New York: Routledge.
- Glynos, Jason, 2008. "Ideological fantasy at work", i *Journal of Political Ideologies*, 13(3). London: Routledge, Taylor & Francis group.
- Glynos, Jason & Howarth, David, 2007. *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*. London & New York: Routledge.
- Gray, Ann, 2003. *Research Practice for Cultural Studies: Ethnographic Methods and Lived Cultures*. London: Sage.
- Howarth, David, 2013. *Poststructuralism and After: Structure, Subjectivity and Power*. Hampshire & New York: Palgrave Macmillan.
- Jauregui, Beatrice, 2013. "Dirty anthropology: epistemologies of violence and ethical entanglements in police ethnography", i Garriott, William (ed.), *Policing and Contemporary Governance: The Anthropology of Police in Practice*. London: Palgrave Macmillan.
- Liljeholm Hansson, Susanne, 2014. *Berättelser om*

ungdomsgång i förorten: Genus, makt, moral. Göteborg: Göteborgs universitet.

Lundgren, Anna-Sofia, 2012. "Logikperspektivet – ett försök till analysmetod", i *Kulturella Perspektiv* 2012:3-4.

SUMMARY

Dirty Ethnography – a Discussion of Methodology (Smutsig etnografi – en metoddiskussion)

In this article the methodological consequences of studying difficult fields of research is discussed, using the concept of dirty ethnography as a point of departure. Being dirty as a researcher has two implications; firstly it refers to the process where the researcher is positioned in an ethnographic field where different positions, subjectivities and/or identities are merged together, sometimes causing conflict or anxiety. Here the dirtiness is understood as something inevitable that is a necessary part of every research process. Secondly, dirtiness refers to the more specific research that takes place in contexts where we feel uncomfortable or where our ethical standards are more difficult to uphold. The ethnographical example discussed here is compulsory care of problematic teenagers with various behavioral and psychosocial difficulties. The analytical focus is directed towards institutional staff working in this environment. Here the different kind of dirtiness that is actualized in this field is discussed as important methodological and analytical tools to further develop ethnological conversations on self-reflexivity.

Keywords: ethnography, dirtiness, compulsory care, self-reflexivity.

Kim Silow Kallenberg, PhD Candidate in Ethnology, Department of History and Contemporary Studies, Södertörn University, Stockholm, Sweden.